

KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'IN İNŞİKÂK-I KAMER GÖRÜŞÜ

Giriş

Genellikle Müslümanlar arasında ayın ikiye bölünmesinin Peygamber zamanında meydana geldiğine dâir yaygın bir kanâat mevcuttur. Ayın bölünmesinin Hz. Peygamber zamanında gerçekleşip gerçekleşmediği konusu ise tefsîr, hadîs ve kelâm alimlerinde farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Kâdî Abdülcebâr, Mu'tezile mezhebinin önde gelen âlimlerinden olup akılcılığıyla bilinmektedir. Bu münasebetle 'Kâdî Abdülcebâr'ın İnşikâk-ı kamer Görüşü' başlıklı bu araştırma, inşikâk-ı kamer hakkındaki görüşleri ve diğer temel İslâm ilimleriyle mukayese edilmesini gerekli kılmıştır. Kâdî Abdülcebâr'ın akılcı kişiliğinin inşikâk-ı kamer konusuna yansımaları araştırılmağa değer bulunmaktadır. Ayrıca kelâm ilminde bu konu, doğrudan incelenmemektedir. Konuya peygamberlere îmân içinde nübüvvet, nübüvvetin ispatı, mûcize, hissî mûcizeler ve ayın ikiye bölünmesi sıralamasıyla yer verilmektedir. Kelâmcılar, âhad yoluyla gelen haberlere fazla yer vermemektedirler. Âhad haberle rivâyet edilen ayın bölünmesi ve buna benzer konularda Kelâmcıların farklı görüşe sahip oldukları görülmektedir. Bu münasebetle, Mu'tezilî kelâmcı olarak Kâdî Abdülcebâr'ın, ayın bölünmesi olayına bakışı nasıldır? sorusunun cevabı bu araştırmanın gayelerindedir. Bu arada onun Mu'tezile'nin temel prensipleri doğrultusunda olup olmadığı sorusuna cevap bulunabilecektir.

Ayın ikiye bölünme mûcizesi keyfiyeti icabı normal güneşin doğup batmasına benzer olaylar, sihir ve göz boyama gibi mahâretlerle karıştırılmamalıdır. Ayrıca kerâmet ve diğer hayret uyandıran şeylerden ayrı kılmak için öncelikle mûcizenin tanımını bilmek gerekir.

A. Mûcizenin Tanımı

Mûcize kelimesi sözlükte 'أَعْجَزَ' 'A'ceze' fiilinin if'al babından âciz bırakmak, öne geçip tutulmamak;¹ istek ve idrâk bakımından âciz bırakmak; akıllı, ihtiyatı ve sağlamlığı bozan şey² anlamlarında kullanılmaktadır. Lügate, if'al babındaki kulla-

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XXXII, 2817; Cevherî, *Sihâh*, III, 884.

² Halil b. Ahmet, *Kitâbü'l-Ayn*, III, 101.

Safa BARDAKÇI

Dr., Konya Anadolu İHL
Meslek Dersleri Öğretmeni

niminin daha iyi anlaşılması için 'Hiçbir şey Allah Teâlâ'yı âciz bırakamaz' cümlesi örnek verilmiştir.³ İbn Manzûr (ö. 711/1311), Peygamber'in mucizesini tanımlarken mucizeye, meydan okuyarak hasmı âciz bırakma manasını vermiştir.⁴ Mucizeye mübâlağa anlamı kazandırmak üzere sonuna müennes 'tâ'sı eklenmiştir. Bu kelime, kelâm ilminde peygamberlerin nübüvvetinin ispatına âit tanımlardan biri olmuştur.⁵ Kısaca mucize, peygamberlik iddiâsında bulunan kimsenin hayır ve saâdete çağrı yaparak, Allah Teâlâ tarafından gönderilmiş olduğunun doğruluğunu ispat babında meydana gelen hârikulâde olaydır.⁶

Kâdî Abdülcebbar, mucizenin varlığını nübüvvet haberinin doğruluğunun delili⁷ saymıştır. Bu sebeple o, Peygamber'in mucizelerinden sayılan ayın ikiye bölünmesi konusuna önem vermiştir. Müellife göre Allah Teâlâ, peygamber göndererek insanlara mucize ile hayrı öğretmeyi murat etmiştir. Bundan dolayı peygamber kendisinin hak peygamber olduğunu insanlar arasında iddiâ eder. Gerekirse ardından peygamberliğinin doğruluğunu ispat için mucize izhar eder.⁸ İspat değeri olması için Kâdî Abdülcebbar'ın ve diğer kelâmcıların ittifâk ettiği gibi mucize, ortaya çıkış amacı bakımından harikulâde olmalıdır. Normal fiiller peygamberin doğruluğuna delil olmaktan uzaktır. Fakat müellife göre her harikulâde gibi kabul edilen şey, mucize ile aynı değeri taşımamaktadır.⁹ Kâdî Abdülcebbar'a göre peygambere âit olmayan kimselerde harikulâde gibi görülen şeylerden peygamberin mucizesi apayıdır. Kâdî Abdülcebbar, Peygamber'in nübüvvetini kabul etmemekten dolayı ayın ikiye bölünme mucizesini reddetmenin ihtimal dahilinde olduğunu belirtmektedir. Böyle bir ihtimale karşılık müellif, Peygamber'in gâipten haber verdiği mucizelerin doğruluğu ayın ikiye bölünmesinin ve Peygamber'in nübüvvetinin doğruluğunun açıklayıcısı konumundadır, şeklinde değerlendirmektedir.¹⁰

Öte yandan mucizeye benzetilen hayret ve şaşkınlık uyandıran gizemli olayların varlığı bilinmektedir. Sihir bunlardan biridir. Ama mucize ondan başka bir şeydir. Kaldı ki, sihre olağanüstü olay denilmesi hakikî anlamda olmayıp mecâzidir. Bununla birlikte sihirle mucizeyi ayırt etmek gerekir. Nübüvvet iddiâsında bulunmayan kimsede meydana gelen şeylerin olağanüstü olup olmadığında tereddüde gerek yoktur. Çünkü onun mucize olmadığı kesinleşmiştir. O zaman

³ Bkz. İbn Fâris, *Mu'cemü Mekdyisi'l-Lüga*, IV, 232.

⁴ Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, XV, 211; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XXXII, 2817.

⁵ Tahânevî, *Mevsûâtü Keşşâfi Istılâhâtü'l-Fünûni'l-Ulûm*, II, 1576.

⁶ Cürcânî, *Kitâbü't-Tarîfât*, s. 234.

⁷ Kâdî Abdülcebbar, *Muğnî*, XV, s. 101.

⁸ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 568.

⁹ Bu anlamda hârikulâde olaylar altı kısımda toplanır. Bkz. Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 569.

¹⁰ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 570.

olağanüstü işler yapan kimse neden peygamber olmasın? diye soru sorarak yola çıkan kimse Allah'ın filini sihirbazlarla ilişkilendirmiş olur ki bu çok büyük sapmadır. Sonuçta mucizeyi kesinlikle peygamber göstermelidir. Kâdî Abdülcebbar'ın analizine göre, Firavun'un sihirbazları sihirde kudretliydi, bu nedenle sihirbazların gösterisine şahit olanlar Musa Peygamber'e bağlanma yerine sihirbazlara bağlanmalıydı, ama bu olmamıştır. Aksine onlar, Musa Peygamberi kabul etmişlerdir. Mucize, bu hâliyle peygamberlikle iç içe görülmektedir.¹¹

Aynı zamanda Müslüman olmayan kimselerde görülen hârikulâdelik veya üstünlükler vardır. Onlarla ilgili Kur'ân'da birçok âyet mevcuttur.¹² Kâfirlerde görülen hârikulâde olaylar mucize sayılmadığı gibi nübüvvetin alâmetlerinden sayılmaz.

Mu'tezile, kerâmetin bir iddiâ sonucu ortaya çıkmasını, mucize ile karıştırılabileceğinden dolayı kabul etmemektedir. İmâmiyye'nin imamın masumluğuyla peygamberlikten gelen bir üstünlüğe sahip oldukları inancını Kâdî Abdülcebbar kabul etmez. O zaman imamların peygamber olduklarını söylemek gerekir ki bu dine ve akla aykırıdır. Öyle olunca müellife göre peygamber dışında kim olursa olsun hârikulâde bir şey göstermesi câiz olmamaktadır.¹³ Kâdî Abdülcebbar bu kuralı herkese şâmil kılarak peygamberle peygamber olmayan arasında fark olmamasından dolayı reddetmektedir.¹⁴ Velî veya imam "Allah'ım ben hüccet isem veya velî isem doğruluğumu göster! diye mi dua etmektedir?" sursunu soran Kâdî Abdülcebbar, böyle olmayacağına göre onun nazarında peygamber dışındakilerin gösterdikleri, bir şeye delâlet etmemektedir.¹⁵ O, kerâmet ve şeref yönünden de bu tür hârikulâdelikler câiz olamaz demektedir.¹⁶

Peygamberlerin yaşadıkları hayatın sonu, kâfir kimselerde meydana gelen istidrâcın Allah Teâlâ katında kötü vasıflanması gibi olmayıp iltifat ve takdîre şayandır, övgü ve sevâba lâyıktır. Ayın ikiye bölünmesi hâdisesi ile Peygamber, Yahûdî ve müşriklerin İslâm'a karşı saldırılarını susturmuş, Müslümanların İslâm'a bağlılıklarını sağlamlaştırmıştır. Onların bağlılıkları asırlarca İslâm'ın devamının temel taşlarından biri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında diğer insanlar peygamber gibi hârikulâde bir olay gösteremez. Mucize böyle bir etki sebebiyle kalıcı olmuş-

¹¹ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 260.

¹² 'Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları bilemeyecekleri çihetten istidrâc ile yuvarlayacağız' A'raf 7/182. âyetinde, yalanlayanların başkalarını imrendirecek iş yaptığı, fakat sonunda kademeli olarak geriletilecekleri ifâde edilmektedir. Bkz. Âl-i İmrân 3/54; A'raf 7/183. Nisâ 4/142; Âl-i İmrân 3/178; En'âm 6/44; Tahânevî, *Mevsûdâtü Keşşâfi Istulâhâtü'l-Fünûni'l-Ulûm*, I, 732.

¹³ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, 219.

¹⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, 220.

¹⁵ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, 221.

¹⁶ Bkz. Hallâcî Mansûr ve sâlihlerin gösterdikleri şeylerin olağanüstü olmalarının kabul edilemeyeceği hakkında ve peygambere atfedilemeyeceğine dâir hatta kerâmet veya üstünlüğe alâmet olamayacağına dâir bilgiler için. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, 226-234.

tur. İzâh edilecek olan ayın ikiye bölünmesi hadisesi de mûcize olduğu için kalıcılığı Hz. Peygamber'in başarısıyla anlaşılmaktadır.

Tarihte ve günümüzde ortaya çıkan yalancı peygamberler sadece günü-birlik menfaâtleri için iddiâda bulunmuşlardır. Böyle kimselerin yalancılıkları zamanla açığa çıkmıştır. Çevrelerindeki bazı insanları bunlar etkilemekte. Ama sonuçta insanlar katında onların mâhiyetleri bilinmekte ve onlara 'yalancı' sıfatı verilmektedir. Mûcizeyi saçma şeylerden ayır tutma ve ayın ikiye bölünmesini anlama bağlamında Kâdî Abdülcebbâr'ın mûcizenin şartları hakkındaki görüşleri araştırmaya değer görülmektedir.

B. Mûcizenin Tasnifi ve Şartları

Kâdî Abdülcebbâr, mûcizeyi insan kudretinin yettiği ve yetmediği diye iki kısımda tasnif eder. Ayın ikiye bölünmesi insanın kudreti yetmeyen mûcizelere; Kur'ân kudret yeten mûcizelere örnektir.¹⁷ Kur'ân dışındaki mûcizeler iki kısımda incelenir: Bunlar zarûret yoluyla bilinen ve istidlâl yoluyla bilinen mûcizelerdir.¹⁸ Bunlar doğrudan bir muhbirin haberiyle bilinir ve insan nefsi onlardan tatmin olur.¹⁹

Genel anlamda mûcize kelâm kaynaklarında üç başlıkta incelenmiştir. a) Her asırdaki akıl sahibine hitap eden mânevî (aklî mûcizeler; Kur'an-ı Kerim). b) Hz. Peygamber devrindeki insanların, duyu organlarıyla müşahede ettikleri tabiatüstü olaylar (hissî mûcizeler). c) Hz. Peygamber tarafından haber verilen geçmiş ve geleceğe dair hâdiseler (haberî mucizeler).

Mûcizenin belli başlı şartları vardır. Ayın bölünmesi mûcizesini de bu şartlar çerçevesinde düşünmek gerekir. Mûcizeye, Allah Teâlâ'nın ilmi de kudreti de denilemez. Ancak Allah Teâlâ'nın fiilidir denilebilir.²⁰ Mûcize hârikulâde bir olaydır,²¹ bu özelliğin dışındakiler mûcize olamaz, çünkü olağan işleri herkes yapmaktadır. Mûcize için hârikulâde şartının olması herkesin yaptığı şeyleri peygamberin fiiliyle ayrıştırmanın imkânsız olmasındandır.²² Yani normal fiille peygamberlik temâyüz etmez. Mûcize peygamberin gücü yeten şeylerden olmamalıdır. Muâriz, mûcizenin aynısını yapmaktan âciz kalmalıdır. Çünkü mûcize beyân eden, iddiâ ettiği şeyi yerine getiremediğinde veya iddiâ edilen şeyin muârizlar tarafından

¹⁷ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 569.

¹⁸ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 595.

¹⁹ Kâdî Abdülcebbâr, *Muhtasâr fî Usûli'd-Dîn*, s. 262.

²⁰ Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 63; Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, XV, s. 199.

²¹ Uleyvî, *Mûcizâtü'n-Nebî*, s. 39; Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akâidi Usûlü'd-Dîn*, s. 140; Tahânevî, *Mevsûdâtü Keşşâfî Istidlâhâtü'l-Fünûnî'l-Ulûm*, II, 1576; Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 571; Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 64.

²² Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, XV, s. 200.

yapılması hâlinde iddiâsı geçersiz olur.²³ Mûcize, peygamberin kendi kontrolünde cereyan etmelidir. Yani peygamberin iddiâsına muvâfık olması gerekir. Mûcize peygamber olduğunu iddiâ eden kimsenin kendisini tekzip etmemelidir. Zira peygamberliği için mûcize göstereceğini söyleyen kimsenin elinde meydana gelen harikulâde olay onun yalan olduğunu dile getirirse mûcize o kimsenin doğruluğunu ispattan uzaktır. Hatta bu harikulâde olay, iddia sahibinin iddiâsında yalan olduğunun işâreti sayılır.²⁴ Mûcize, peygamberliğini iddiâ eden kimsenin mûcize gösterme sözü vermesinden evvel tahakkuk etmemelidir.²⁵ Mûcizede meydan okuma ve doğruluğunu ispat etmek için 'mûcize talebini' şartlardan sayanlar olduğu gibi karînelere bağlı olarak meydan okuma ve talep anlaşılır denilmektedir.²⁶

Ayın ikiye bölünmesi mûcizesi müminlerin îmânının kuvvetlenmesine, müşriklerin ise Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmese de doğruluğunu anlamaya vesîle olmaktadır. Bu esnâda mûcizeye şahit olanlar Peygamber'in ortaya koyduğu mûcizenin bir meydan okuma olduğunu zaten bilirler denilmektedir. Bununla beraber inanan veya inanmayanlar mûcize isteğinde bulunmuş olabilirler.²⁷

Abdülcebbar'a göre nübüvvet, Allah Teâlâ'nın kullarına verdiği bir ihsândır. Mûcize ise, nübüvvetin gereklerinden kabul edilir. Buna bağlı olarak Kâdî Abdülcebbar, yalancının elinde mûcize yaratma Allah Teâlâ'nın makdûrunda ama o şekilde mûcize yaratmak Allah Teâlâ için muhâldir, demektedir. Allah Teâlâ'nın kulların hidâyetine vesîle olacak şeyleri yaratması esas olup saptırması kötüdür. O, kötülüğe vesîle olacak şeyleri yaratmaktan berîdir. Kâdî Abdülcebbar'a göre, mûcizenin peygambere delâletinde ilk şart Allah tarafından yaratılması ve hârikulâde olmasıdır.²⁸

Hz. Peygamberin mûcizesi sadece ayın bölünmesi değildir. Hz. Peygamber'in ayın ikiye ayrılma mûcizesinden²⁹ başka mûcizeleri olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Tefsîr ve siyer kaynaklarında geçen mûcizelere kelâm kaynaklarında mücmel olarak yer verilmiştir. Mücmel oluş sebebi kelâmcıların bu tür

²³ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 571; Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, s. 203; Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 65.

²⁴ Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 66; İcî, *Mevâkıf fi'l-İlmi'l-Kelâm*, s. 339; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 571; Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, s. 211.

²⁵ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, s. 215.

²⁶ Mûcize ile ilgili altı şart hakkında bilgiye bakılabilir. Tahânevî, *Mevsûdtü Keşşâfi Istılâhâtü'l-Fünûni'l-Ulûm*, II, 1576.

²⁷ Tahânevî, *Mevsûdtü Keşşâfi Istılâhâtü'l-Fünûni'l-Ulûm*, II, 1576.

²⁸ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, s. 171.

²⁹ Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, XV, s. 215.

mûcizelerin nübüvveti ispat açısından kendilerine tevatür derecesinde ulaşmış olmayıp âhad haber yoluyla olmasıdır.

Peygamber'in mûcizeleri arasında şunlar sayılabilir: Mekke'de ayın ikiye bölünmesi, Peygamber'in parmaklarının arasından suyun kaynaması, Tebük ve Hendek Gazvesi'nde yemeğin bereketi, hurma kütüğünün inmesi, Sürâkâ b. Mâlik hâdisesi, ağacın onun emrine uyması, Ebû Cehlin dehşete düşmesi, Bedr ve Uhud'da müminlere uyku ânız olması,³⁰ Peygamber'in göğsünün yarılması, Peygamber'in işaretleriyle putun kafa üzeri secde etmesi, kurdun konuşması³¹ ve peygamber oluşunu kabul etmesi, devenin secdesi ve şikâyetlerini belirtmesi, koyunların secdesi, sütün artması, arpanın artması, isrâ ve mi'rac³² vs. Zikredilen mûcizelerin dışında mûcizelerin varlığı bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı gereği ayın ikiye bölünmesi hakkında Kâdî Abdülcebbar'ın görüşleridir. Onun kendi görüşlerine delil kıldığı konulara temas etmek faydalı olacaktır. Onlar da bazı tefsîr ve hadîs rivâyetleridir.

C. Kâdî Abdülcebbar'ın Delâletine Başvurduğu Âyetlerin Tefsîri ve Hadîs Rivâyetleri

İnşikâk-ı kamer, esas itibarıyla hadîs rivâyetlerine dayandırılmaktadır. Bu konunun tefsîr ve kelâm ilminde yer alması hadîs ilminin tedvininden sonraki dönemlere rastlar.

Böylece hadîsleri araştırarak hadîs rivâyetlerinin farklı yönlerini birleştirerek ayın bölünmesi ile ilgili bir bütün oluşturulmaktadır. Kâdî Abdülcebbar'ın neden ayın bölündüğüne hükmettiğini böyle bir yaklaşımla daha açık anlama imkânı doğmaktadır.

Buhârî'nin Sahîh'inde (ö. 255/869) İbn Mesûd'tan rivâyette 'Peygamber devrinde ay iki parçaya bölündü, bir parçası dağın üstünde, bir parçası da dağın arkasında, Rasûlullah şâhit olun dedi'³³ şeklinde ayın bölünüşünde hazır olan sahâbelere dayandırılan hadîsler vardır.³⁴

³⁰ Kelîb, *Alâmâtü'n-Nübüvve*, s. 77-83.

³¹ Bakillânî, *İnsâf*, s. 60; Kâdî Abdülcebbar, *Muğnî*, XV, s. 215; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, s. 19; Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 74; Beydâvî, *Tavâliü'l-Envâr min Metali'l-Enzâr*, s. 212.

³² Uleyvî, *Mûcizâtü'n-Nebî*, s. 47-160; bkz. Neseî, *Tebîratü'l-Edille*, I, 475; İcî, *Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm*, s. 356-357.

³³ Buhârî, *Tefsîru's-Sûre*, 54; Müslim, *Münâfikîn*, 44.

³⁴ Enes b. Mâlik'e dayanan hadîste 'Mekkeliler Peygamberden kendilerine bir mûcize göstermesini istediler o da ayın bölünmesini onlara gösterdi.' Buhârî, *Menâkıb*, 27; Diğerleri için bkz. Buhârî, *Menâkıb*, 36; Buhârî, *Kitâbü't-Tefsîr*, *Sûratü'l-İkterabe* 54; Müslim, *Sifâtü'l-Münâfikîn*, 44; Bir sonraki hadîste ise 'dağ bir parçasını örttü' ifâdesi geçmektedir. Müslim, *Sifâtü'l-Münâfikîn*, 45; Katâde'nin (ö. 54/674) Enes'ten rivâyetinde ise 'iki defa göstermiş' ifâdesi vardır. Müslim, *Münâfikîn*, 46; Cübeyr b. Mut'im (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: 'Ay, Peygamber (s.a.v)'in zamanda bölünerek şu dağın üzerinde iki parça oldu. Bunun üzerine Mekke müşrikleri, Muhammed bizi büyüledi dediler. Onlardan

Mekkeliler, bu mûcizeyi görünce etrafa adamlar göndererek, etraftan da görülüp görünmediğini sormuşlar, görüldüğü cevabını almışlardır. Hâdiseyi Kur'ân-ı Kerîm'den Kamer Sûresi'yle ve tevâtür derecesinde hadîslerle teyit ettikten sonra, kabul etmeyenlerin hiç bir özrü kalmamaktadır.

Müslim (ö. 261/875) hadîsinde, 'dağ ayı örttü' ifâdesinin kullanılmasından anlaşılmaktadır ki; ay, görenin bulunduğu yere göre görüş açısı değiştiği için bazı ufuklardan görünmüş, bazılarından görünmemiştir. Nitekim ay tutulması da böyledir. Bâzi yerlerden görünürken bazı yerlerden görünmemektedir.

Ayın ikiye bölünmesi ile ilgili hadîs rivâyetlerinde ayın bölünmesini anlatmaya yönelik firkateyn, şikkateyn, şikkateyn, isneteyn ve merrateyn terkipleri kullanılmıştır.³⁵ Hadîsçiler bu terkiplerden ilk dördünü iki parça, sonuncusunu ise iki defa bölünme anlamında yorumlamışlardır. Abdülcebbar'ın vardığı sonuç bu görüşlerin sentezidir. Yani ona göre ay ikiye peygamber döneminde bölünmüştür.

Hadîs ve tefsîr âlimlerinin de genel olarak ayın ikiye bölündüğünde ortak görüştedirler. Kâdî Abdülcebbar, tefsîrciler ve hadîsçilerin ileri sürdükleri delilleri kendi görüşüne delil kılmaktadır. Bu esnâda Nazzâm'ın ayın ikiye bölünmesi konusundaki aykırı yorumlarına cevap vererek ayın ikiye bölünmesini kabul etmeyenleri eleştirme yolunu seçmiştir. Bu münâsebetle Nazzâm hakkında kısaca bilgi sahibi olmakta yarar vardır.³⁶

→

bazılan da "Bizi büyülediye tüm insanları da büyüleyemez ya dediler." Tirmizî, Tefsîru's-Sûre, 55; Tirmizî'nin İbn Mesûd'tan rivâyetinde 'Mind' ifâdesi geçmektedir. Tirmizî, Tefsîru's-Sûre, 54; Şakku'l-Kamerle ilgili bkz.; Nesâî, Fiten, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 377, 412, 447, 456. ve III, 275, 278. hadisler. Türkiye'deki çalışmalarda ayın bölünmesi konusuna Hz. "Peygamber'in Mûcizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer (ayın yanılması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme" isimli makalede s. 285'te değinilmiştir. Müellif sonuçta ayın bölünmediği hükmüne varmıştır. Kâdî Abdülcebbar'ın *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse'sini* kaynak vermesine rağmen görüşlerine yer vermemiştir. Erkol, "Peygamber'in Mûcizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer (ayın yanılması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme" *D.Ü. İlahiyât Fak. Dergisi*, c. 1, ss. 261-298; ayrıca "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller" isimli makalede müellif, İslâm tarihi açısından ayın bölünmesini ele almış İslâm tarihi kaynaklarında yer almadığını tespit etmiş, hadislerin cerh ve tadil açısından kriterinin olduğunu ama yetersiz olup İslâm tarihçilerinin daha doğrulayıcı metotla eser verdiklerini belirterek ayın bölünmesinin tutarsızlığı sonucuna ulaşmıştır. Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Hikmet Yurdu*, ss. 95 – 109.

³⁵ Ahmet Mesîr, *en-Nübüvvetü'l-Muhammediye Delâilühâ ve Hasâisuhâ*, s. 150.

³⁶ Nazzâm'ın (ö. 231/845) ayın ikiye bölünmesi konusunda Peygamber dünyada iken bölünmediği görüşü ile ayrıldığına şahit olunmaktadır. Kâdî Abdülcebbar da bu yönüyle Nazzâm'a eleştiri yöneltilmektedir. Mîlel ve nihâl kitaplarında kendisine şiir yazmaktan veya boncukçu olmaktan dolayı Nazzâm denildiği rivâyet edilmektedir. Gençlik yıllarında Seneviye, Semeniyye ve Hişâm b. Hakem Rafizî (ö. 179/795) ile hemhâl olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır. Kâdî Abdülcebbar, *Fazlü'l-'tizâd ve Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 254. Ebû Hüzeyl (ö. 226/840), Cübbât (ö. 303/916), İskâfî (ö. 260/873), Cafer b. Harb (ö. 236/850) ve Eşari, Allah Teâlâ'nın kudretinin zulme dönüşeceği görüşünden ve 'sonsuz kadar bölünemeyen parça' fikirlerine cevap niteliğinde kitaplar yazmışlardır. Nazzâm genel olarak Allah Teâlâ'nın kubhu yaratmayacağından hareketle O'nun irâde ve kudretine sınır getir-

→

Tefsirlerde Kamer Sûresi'nde ayın bölünmesine değinilmiştir. Onların ayın ikiye bölünmesi mucizesi hakkındaki görüşlerine bu makalede yer verilmesinden amaç, konuyla ilgili âyetleri nasıl yorumladıkları ve kendilerine ulaşan hadîslerin tefsîre etkisini tespit etmektir. Zaten ayın ikiye bölünmesi meselesi, Kamer Sûresi'nin ilk beş âyetine dayandırılmıştır.

Kâdî Abdülcebbar, *Tenzihü'l-Metâin*'de Kamer Sûresi (إقتربت وإنشقاق القمر) (الساعة) "Vakit yaklaştı ve ay bölündü" âyetinin tefsîrine³⁷ yer vermiştir. Bu âyetin İnşikâk-ı kamere delâletine itiraz edenler "eğer ay gerçekten bölünmüş olsaydı cümle kuruluşu bu şekilde açık seçik vahiy olunur muydu?" sorusunu sormuşlar, Kâdî Abdülcebbar da, Kur'ân'ın zâhirinden anlaşıldığına göre Mekke veya Medine'de³⁸ Peygamber zamanında ay bölünmüştür diyerek cevap vermiştir. Müellife göre bazı ülkelerde bulutlu havadan dolayı ay görülmemiş, bazı kimseler de ayın bölünmesinden gafil oldukları ve haberdâr edilmelikleri için görememiş olabilir. Sadece belli bir grup bu olaydan haberdâr olmuştur. Dolayısıyla bu olayın mütevâtir olarak nakledilmesi gerekmez. Aksine âhad olarak nakledilmesi yeterlidir. Zaten olayı İbn Mes'ûd ve bir takım sahâbe nakletmişlerdir. Ayrıca yine müellife göre, benzer bir örnek olarak Peygamber döneminde güneşin bekletilmesi mucizesi verilebilir. Bu mucizeyi herkese göstermek icap etmemiştir. Bu mucize, günün sonunda belli bir gruba âit olarak görünmüştür. Ayın ikiye bölünmesi mucizesi de aynen güneşin durdurulması olayı gibidir. Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve* isimli eserinde belirttiği görüşlerini aynı şekilde Kamer Sûresi tefsîrinde de ifade ederek ayın bölünmesini kabul etmeyen kimselere cevap olarak "Bir âyet görseler yüz çevirirler"³⁹ âyetini delil getirir. Müellife göre

→

mektedir. 'Allah Tedâî'nin kötü olanlara gücü yetmez' tanımını genelleştirmiştir. Bundan hareketle Allah Teâlâ çocuğu cehenneme atmaya güç yetiremez gibi kararlara vardığı kaydedilmektedir. Nazzâm, Kur'ân'ın nazımının Peygamberin nübüvvetine delil olmasını kabul etmemektedir, buna bağlı olarak ayın ikiye ayrılma mucizesini de reddettiği nakl olunmaktadır. Kılıç korkusundan dolayı Nazzâm'ın Peygamberi reddetmeye cesaret edemediği gibi -uygun olmayan- ifadeler kullanılmıştır. Bağdâdî, *el-Fark ve'l-Firak*, s. 124; Kâdî Abdülcebbar, *Fazlü'l-İtizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 70. Nazzâm, Ebu'l-Huzeyl'in ashabından olmakla beraber birçok şeyde ona muhâlefet etmiştir. Öürken Allah'ım birliğinde kusur etmedim. Kusurumu affet! diyerek dua etmiştir. Câhız, Nazzâm hakkında "onun kadar kelâm ve fıkıh sahibi kimse görmedim" demektedir. Kâdî Abdülcebbar, *Fazlü'l-İtizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 264. Nazzâm'ın Mu'tezile'nin görüşlerinden ayrıldığı konularda detaylı bilgi için ve ayın bölünmesini reddine bkz. Kâdî Abdülcebbar, *el-Münye ve'l-Emel*, ss. 158-162.

³⁷ İnşikâk-ı kamerin kıyamet günü meydana geleceği ve şimdiden haber verilmesinden dolayı haberî mucize olduğu Dihlevî'den aktarılmıştır. İlhan, "Muhammed Zâhid Kevserî'nin Sah Veliyullah Ed-Dihlevî'nin Bazı Kelâmî Görüşlerine Tenkidleri", ss. 77-87.

³⁸ Âlûsî'nin naklinde ise ayın ikiye bölünmesi hicretten yaklaşık beş, Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânü'l-Azîm*, XXVII, 74; bir başka rivâyette 3 yıl önce Mekke'de meydana gelmiştir. Geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, XXII, 103-114; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 166.

³⁹ Kamer 54/2.

Allah Teâlâ'dan kötüleme ve azarın gelmesi için olayın önceden meydana gelmesi gerekir. O zaman insanın üzerine kötüleme ve azar hükmü vâcip olmaktadır.⁴⁰

Yukarıda zikredilen ayın bölünmesine benzer tarzda Ebû Bekir b. Meymun⁴¹, Cürcânî ve İbn Hâcib ve İbn Âşûr⁴² da Kâdî Abdülcebbar gibi Kur'ân âyetlerinin, tevâtür ifade ettiğini⁴³ söylemişlerdir. Bu görüşte olan tefsirciler Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerinin ayın ikiye bölünmesi mucizesine delâletinin katî olduğu görüşündedirler.⁴⁴

Kâdî Abdülcebbar'a göre, mucizenin şartlarından olan talep müşriklerden bir grup tarafından gelmiştir.⁴⁵ Âlûsî'nin beyânında ise Yahûdîler'in talebi üzere diye nakledilmektedir. Bu istek üzere Peygamber, Allah Teâlâ'dan ayın bölünmesini istemiştir. Ebû Nuaym'dan nakilde ise hac mevsiminde Minâ'da ayın on dördünde Vefîd b. Mugîre, As b. Vâil, Ebû Cehl, As b. Hişâm, Nadr b. Hâris, Esved b. Abdi Yeğûs, Esved b. Abdi'l-Muttalib gibi isimlerden oluşan müşrik grubunun talebinin varlığı ifade edilmektedir.⁴⁶ Peygamber'in 'îmân edecek misiniz?' diye teklifi olmuş; onlar 'evet' diye cevap vermişler, Peygamber ayın bölünmesinin meydana gelişinden sonra 'Ey Seleme b. Abdi'l-Esed, Ey Erkam b. Erkam şahit olun' diye hitap etmiştir. Ayın ikiye bölünmesi mucizesine Abdullah b. Mesûd (ö. 32/653), Ali b. Ebi Talip (ö. 40/661), Cübeyr b. Müt'im, İbn Abbâs (ö. 68/687), İbn Ömer (ö. 72/692), Enes b. Mâlik (ö. 90/709) gibi sahâbeden bir çoğu şahit olmuşlardır.⁴⁷ Ebû Bekir b. Esâm, ayın bölünmesi 'olsaydı gizli kalmazdı zâhir olurdu' demiştir. Onun bu görüşüne karşı olanlar 'sahâbeden rivâyet edilen bir hadîs, husûsîlikten umûmîliğe yönelik tevâtür olup hadîsi duymayan kalmayınca kadar gayri vâhit gibi yaygınlık kazanmıştır' diyerek cevap vermişlerdir.⁴⁸ Bazen cümlelerin

⁴⁰ Kâdî Abdülcebbar, *Tenzihü'l-Kur'ân, Ani'l-Metâin*, s. 407.

⁴¹ Ebû Bekir b. Meymun, bu olayın gece meydana gelen bir mucize olduğunu kabul etmektedir. Bu sebeple diğerlerinden farklı olarak yıldız parçalanması olarak telakki edebileceğini, ayın parçalanması mucizesini gerçek olarak müşahede eden sayısının belli bir sayıda kaldığını, tevâtür derecesine ulaşmadığını söylemektedir. Ebûbekir b. Meymun, *Şerhu'l-İrşâd li'l-Cüveynî*, s. 594.

⁴² Kamer sûresi tefsirinde bazılanca da Tirmizî'nin (ö. 279/892) rivâyetinin zahirinden hareketle ayın ikiye bölünmesi ile ilgili âyetin, mucize meydana gelmeden önce nâzil olduğunu, müşriklerin ayın bölündüğü zehâbına vardıkları nakledilmiştir. Her ne kadar bu görüş de ayın bölünmesine uygun olsa da ayın bölünmesinden sonra Kamer sûresi 1-5. âyetlerinin nâzil olduğuna Enes b. Mâlik'in rivâyeti uygun görülmüştür. İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 168.

⁴³ Bkz. Bâkillânî, *İntisâr li'l-Kur'ân*, I, 307; bkz. Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VII, 4625.

⁴⁴ Hem sübûtu hem manaya delâleti katî olan deliller emir için farz, yasak için haram hüküm ifade eder. Sübûtu katî fakat manaya delâletinde birkaç anlam muhtemel ise emirde vâcip, yasakta harama yakın mekruh ifade eder. Tunç, *Cihat, Sistematik Kelâm*, s. 29.

⁴⁵ Mucize talep edilmeli veya o anlamda bir işaret olmalıdır. Kâdî Abdülcebbar, *Muğnî*, XV, s. 212.

⁴⁶ Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) rivâyetinden naklen ayın bölünmesini müşahede edenler olayın vukûnu kabullenememişler, böyle bir olayın vukû bulup bulmadığı çevredeki yolculardan da sorulup cevapların olumlu olduğuna hüküm olunmuştur. Âlûsî, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 74.

⁴⁷ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 88.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IX, 441.

söylemediği fakat maksat neyse o cümleden onun anlaşılması teklif edilir, lafzın hakîkatiyle amel edilir. Ayın bölünüşü ile ilgili rivâyetler de bu kâideye benzemektedir.

Mâtürîdî, *Te'vîlât* isimli tefsîrinde Kâdî Abdülcebbar'a benzer açıklamalar vermektedir: Ayın ikiye bölünmesini reddedenlerce (إقتربت الساعة وإنشقاق القمر) 'Kıyâmet ve ayın ikiye bölünmesinin vakti yaklaştı' anlamında, bazılarınca da, takdim tehirle, 'إقتربت الساعة وإن يروا آية يُعْرَضُونَ وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمَرٌّ وَإِنْ كَانَ انْشِقَاقَ الْقَمَرِ', 'Bir mûcize görüp yüz çevirseler de ve ayın bölünmesi de olsa kıyâmet yaklaştı', anlamları verilerek ayın ikiye bölünmesinin meydana gelmediğine delil kılınmıştır. Mâtürîdî, Ebû Bekir b. Esâm'ın⁴⁹ da bu anlamdan hareketle kıyâmet günü ayın ikiye bölüneceğini *Te'vîlât*'ta nakletmektedir.

Aykın görüşlere rağmen müfessirlerin çoğunluğuna göre, ayın ikiye bölünmesi mûcizesi Peygamber'in nübüvvetinin işâretlerinden olmuştur. Hasan Basrî (ö. 110/728) ve Atâ'nın (ö. 114/712) bu âyetler hakkında meydana geliş zamanı 'kıyâmet' dediği anlaşılmıştır. Ama bu hüküm, onlar geçmişte meydana gelen şeyin gelecekte de vukûunun olabileceği üzerine görüş beyan etmişler, şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁰

(إقتربت الساعة) 'Saat yaklaştı' âyetindeki 'saat' ise dünyadaki zamanın mahdutluğu göz önünde bulundurulursa ayın bölüneceği zaman için veya uzak görünse de kıyâmetin de yakınlığı anlamındadır. Müşrikler, ayın ikiye bölünme mûcizesini gördüklerine göre kıyâmetin yakın olduğunu da anlamışlardır diye yorumlanır. Bu bağlamda İbn Atiyye'nin (ö. 546/1151) 'dünya zamanı içinde rivâyet edilen her şey kısa zamana tekâbü'l eder' sözü meşhurdur.⁵¹ Daha başka kıyâmetin yakınlığı yerine akla yakınlık da anlaşılmıştır.⁵² Mâtürîdî, Kamer Sûresi'ndeki 'saat' kelimesine Peygamber iki parmağını göstererek 'Ben ve kıyâmet bu iki şey gibi birbirine yakın olarak gönderildim' demiştir. Bazıları bu söze karşılık "ama Peygamber vefât etti hâlâ kıyâmet de kopmadı?" diye sormuşlardır. Mâtürîdî onlara: "Peygamber'in bu ifâdede muradı 'şerâtim ve kıyâmet bu iki parmağım gibi' demek istedi." diyerek cevap vermiştir. Onun ifâdesinden anlaşılan Peygamber'in 'nübüvveti' ile 'kıyâmete işâret' kastedildiğidir.⁵³ İbn Âşûr (ö. 1970) ise ayın

⁴⁹ Bu hâdise mûcize olduğu için Peygamberin yanında olmayanlar tarafından da herkesçe zâhir olması gerekirken sadece Peygamberin yanındakilerle sınırlı kalmıştır, tevâtür derecesine ulaşmamıştır, bu sebeple ayın bölünmesi kıyâmet anında olacaktır şeklinde olmuştur. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, IX, 441.

⁵⁰ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VII, 4627.

⁵¹ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XXVII, 77; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr* ve't-Tenvîr, XXVII, 171.

⁵² Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VII, 4627.

işaret' kastedildiğidir.⁵³ İbn Âşûr (ö. 1970) ise ayın bölünmesinin ay tutulması şeklinde olabileceğini de kabul etmektedir.⁵⁴

Mu'tezilî tefsircilerden Zemaşerî, (وإن يروا آية يعرضوا ويقولوا سحر مستمر) 'Bir mûcize görürlerse yüz çevirirler ve geçici bir sihir derler'⁵⁵ âyetinin kıyâmette ayın ikiye bölüneceğini, reddettiğini söylemektedir.⁵⁶ İbn Âşûr, Huzeyfe b. Yemân'nın (ö. 36/656) (وقد إنشق القمر) 'Şüphesiz ay bölündü' diye kırâatinde mâzî fiilin başında 'قد' (Kad) edatı getirmek sûretiyle düşünüldüğünde ayın ikiye bölünme mûcizesinin dünyada olan olaylardan sayılması da kesinleşmiş olur,⁵⁷ der.

Sonuç olarak bu sûrenin ilgili âyetlerin tefsirinden anlaşılmaktadır ki, Mekkeliler ayın ikiye bölünmesi şeklinde mûcize görmüşler, ama yüz çevirmişler. Ayrıca Peygamber'in mûcizelerinin çoğu akfî ve sem'î olmakla birlikte Allah Teâlâ, hissî mûcize görüp de yüz çevirmeleriyle Mekkelilerin akılsızlığını haber vermiş oluyor.⁵⁸ Kamer Sûresi'ndeki (سحر مستمر) terkibine ezelden gelen,⁵⁹ kuvvetli ve gelip geçici bir sihir anlamları verilmiştir.⁶⁰ Bu terkipteki sihrin anlamı 'Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, «Gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır» derler'⁶¹ âyetindeki büyüye verilen anlam gibidir. Mekkeliler, tevâhid ve Peygamber'in getirdiği şeyi yalanladılar. Hadîslerde de ifâde edildiği üzere hüccetsiz ve burhansız büyü ve sihir gibi bahanelerle arzulana uydular. Onlara öğüt olan bir haber geldi, ama korkutma fayda vermedi, ayrıca öğüt bağlamında Âd, Semûd, Lût, Nûh ve Mûsâ haberleri geldi, onlara nasıl azap geldiği de ortadadır.⁶² Allah Teâlâ'nın sünnetinden olan bir hâl: Eğer bir istek üzere mûcize olmuşsa Mekkeliler de hâlâ peygamberliğini kabul etmemişlerse neden helâk olmadılar? diye sorulursa cevâbı "Allah Teâlâ'nın sünneti bu ümmetin azâbı kıyâ-

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IX, 442.

⁵⁴ Peygamberin müşriklerin isteği üzerine onlara meydan okumayı takiben ayın (ay tutulması) bölünmesinin hasıl olması onun mûcize olmasına engel değildir. İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 170.

⁵⁵ Kamer 54/2.

⁵⁶ Zemaşerî, *Keşşâf*, V, 653.

⁵⁷ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, ss. I, 56-57; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 169.

⁵⁸ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 57.

⁵⁹ Kabile lehçelerinde devamlı anlamı verilmektedir. Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellâm, *Lügâtü'l-Kabîlî'l-Vârideti fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kamer Sûresi, Müstemir Maddesi.

⁶⁰ Zemaşerî, *Keşşâf*, V, 654.

⁶¹ Hicr 15/14-15; Bir başka âyette, 'Eğer biz onlara melekleri indirsek, ölümlerle onlarla konuşsa ve her şeyi karşılana toplasaydık, Allah dilemedikçe, yine de inanmazlardı; fakat onların çoğu bunu bilmiyorlar' En'âm 6/111.

⁶² Mâtürîdî, *Te'vilât*, IX, 443-444.

met gününe tehir edilmiştir”, şeklinde verilir. Âcil âzaptan bu ümmet muâf olmuştur. Allah Teâlâ onlara öncekilerdeki gibi korkunç âyetleri göstermemiştir.⁶³

Sonuçta Kâdî Abdülcebbar, Kamer Sûresi 14. âyetin önceki âyetlere cevap niteliğinde olduğunu kabul etmiştir. Müellif, ayın bölünmesini inkâr edenlerin karşısında Peygamber’in durumunu Nuh Peygamber için söylenen “O kadri bilinmemiş değerli insana, bir mükâfat olarak gemi, Bizim inayetimiz altında akıp gidiyordu.”⁶⁴ âyetiyle bağlantı kurmuştur.⁶⁵ Kur’an âyetleri ve hadîs rivâyetlerinden sonra Kâdî Abdülcebbar’ın görüşlerine şimdi daha rahatlıkla bakılabilir.

D. Kâdî Abdülcebbar’a Göre Şakku’l-Kamer

Kâdî Abdülcebbar, ayın ikiye bölünmesiyle ilgili görüşlerini *Tesbîtü Delâilü’n-Nübüvve* isimli eserinde nakletmektedir.⁶⁶ Müellifin verdiği bilgilere göre Hz. Peygamber, bulutsuz hava ve mehtaplı bir gecede Mekke’ye uğramış, yanında sahâbeden bir topluluk varken müşriklerle karşılaşmıştır. Onlar ayın bölünmesini istemişlerdir.

Kâdî Abdülcebbar, bu hâdisenin detaylarını mûcizenin şartlarına uygun ve sistematik bir şekilde açıklamaktadır. Onun ifadesine göre Müşrikler, Peygamber’e ‘Ey Muhammed! Sen eğer iddiâ ettiğin gibi Allah Teâlâ’nın Rasûlü isen Rabb’inden dile, şu ayı ikiye bölün’ diye istekte bulunmuşlardır. Hz. Peygamber de onların taleplerinden sonra Allah Teâlâ’dan ayın bölünmesini dilemiş, Allah Teâlâ da ayı ikiye bölmüştür. Ayın ikiye bölündüğünü gören müşrikler, ayın ikiye bölünmesini istemek sûretiyle büyülendiklerini dile getirmişlerdir. Hatta müşriklerin, ‘onun sihri yeryüzünden gökyüzüne kadar uzandı’ dedikleri rivâyet olunmuştur. Bunun üzerine Kamer Sûresi ilk beş âyetin nâzil olduğu belirtilmektedir.⁶⁷ Kâdî Abdülcebbar, ayın ikiye bölünmesi olayını Hz. Peygamber’in nübüvvetinin doğruluğuna delâlet eden en büyük mûcizelerden ve hüccetlerden biri kabul etmektedir.⁶⁸ Ehli Sünnet kelâmcılarından Kâdî Bâkillânî⁶⁹ ve Cüveynî (ö. 478/1085) de Kâdî Abdülcebbar gibi ayın ikiye bölünmesi mûcizesinin âyetle sâbit olduğunu ve

⁶³ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, IX, 443. Kur’an’ın hissî mûcize talepleriyle ilgili tutumuyla da uyuşmamaktadır. Bu olay, inkarcıların belirlediği çerçevede yani bir teklîf mûcize olarak gerçekleşmiş olsaydı bu durumda inananların

hemen cezalandırılmaları gerekirdi. Bulut, “Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu”, s. 65.

⁶⁴ Kamer 54/14.

⁶⁵ Kâdî Abdülcebbar, *Tenzîhu’l-Metâin*, s. 407.

⁶⁶ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü’n-Nübüvve*, I, 55-59.

⁶⁷ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü’n-Nübüvve*, I, 56.

⁶⁸ Bkz. Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü’n-Nübüvve*, I, 55.

⁶⁹ Bâkillânî, *İnsaf*, s. 60; Beydavî de ayın ikiye bölünmesini nübüvvetin ispatının delillerinden saymaktadır. Beydavî, *Tavaliü’l-Envar fi Metalii’l-Enzar*, s. 212.

tevâtür yoluyla ulaştığını kabul etmektedir.⁷⁰ Neseîî buna mukâbil, kendisi mûcizeyle desteklenmiş Peygamber'in haberini istidlâlî bilgi kapsamında değerlendirmektedir.⁷¹ Özellikle o, hissî mûcizelerden ayın ikiye bölünüşünü âhad haber olmasından dolayı kabul eden ve etmeyenlerin varlığından bahsetmiştir.⁷²

Kâdî Abdülcebbar'ın ifâdesine göre ayın dünyada iken bölünmediğini iddiâ edenler Kamer Sûresi'ndeki mâzî zamaniyla fiil kullanılmasını muzârî zamana hamletmektedirler. O hâlde Kamer Sûresi'ndeki mâzî kullanımı ayın kıyâmet gününde bölüneceğinin işareti olmaktadır. Hâlbuki ayın ikiye bölünmesinin Peygamber döneminde meydana gelmediğini kabul edenlere göre Kur'ân'da tenbih veya muzârî anlamında mâzî kullanıldığı vâkidir. Fakat Kâdî Abdülcebbar'a göre (... وإن يروا...) "görseler de..." âyeti muzârî ve tenbih anlamında mâzî kullanımına mani olmaktadır.⁷³ Bu durum, müellifin açıklamaları doğrultusunda ayın ikiye bölünmesinin kıyâmette meydana geleceğini düşünenlerin görüşlerinde isâbet etmediğinin delili denilebilir.

Ayın ikiye bölünmesini kabul etmeyenler gök cisimlerinin bölünmesinin imkânsız olduğunu öne sürmektedirler. Böyle iddiâda bulunanlardan biri de Nazzâm'dır. Onun bu görüşüne Kâdî Abdülcebbar itiraz ettiği bilinmektedir.⁷⁴ Bağdâdî, ayın ikiye bölünmesini kabul etmeyen bir kimse bir bütünün parçalara ayrılmasını da reddetmesi gerekir, bunu ret etmediğine göre ayın bölünmesini kabul etmesi gerekir, eğer kabul ederse bir engel yoktur,⁷⁵ demek suretiyle ayın ikiye bölünmesini reddedenlerin tutarsızlıklarından diğer bir yönünü sunmaktadır.

Kâdî Abdülcebbar, Nazzâm'a⁷⁶ ayın ikiye bölünmesini reddinden dolayı cehâlet atfetmekte ve onu şiddetle eleştirmektedir. Daha sonra ayın bölünmesi mûcizesini onun gibilere cevap bağlamında ispata yönelmiştir. Ehli Sünnet ise ayın bölünmesini kabul etmiştir. Kamer Sûresi'ndeki ayın bölünme zamanı hakkında

⁷⁰ Eubekir b. Meymun, *Şerhu'l-İrşad li'l-Cüveynî*, s. 594.

⁷¹ Neseîî, *Temhîd*, s. 120.

⁷² Neseîî, *Tebîratü'l-Edille*, I, 49-492.

⁷³ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüve*, I, 56-57; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VII, 4625.

⁷⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüve*, I, 56.

⁷⁵ Bağdâdî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, s. 99.

⁷⁶ Nazzâm'ın görüşlerine uyanlar Esvarî (ö. 240/854), Hâbit (ö. 332/943), Hadesî (ö. 257/870), Câhîz (ö. 255/869) gibilerdir. Nazzâm, ayın ikiye bölünmesi dışında dinin fûrû kısmını, parmaklardan su kaynaması, taşın tesbih etmesi mûcizelerini kabul etmez. Nazzâm, renk ve sesleri cisim kabul etmiş, sesin aynı cins olduğunu ama dinleyen herkes için yemekteki gibi ayrı olduğunu savunmuştur. Zühdfî Cârullah'ın (ö. 1366/1947) da ifâde ettiği gibi felsefeyle iştigâli onu dinin temelleri konusunda rahat görüş beyan yapılabileceğine sevk etmiş, dini yozlaştırmıştır. Zühdfî Cârullah, *Mu'tezile*, s. 120. Bu temelden farklı görüşleriyle Nazzâm'ın, Mu'tezile geleneğine bile ters düşmüştür. Bağdâdî, *el-Milel ve'n-Nihâl*, s. 92-95; Zühdfî Cârullah, *Mu'tezile*, s. 120. Nazzâm, icmâ konusunda ayın bir görüş taşıyıp, ümmetin yanlışta icmâ edeceğini kabul ettiğinden icmânın reddi taraftan olmuştur. Zühdfî Cârullah, *Mu'tezile*, s. 128. Varlıkların bir defada yaratıldıklarını savunan Nazzâm'a göre insan ruhtan ibarettir. Zühdfî Cârullah, *Mu'tezile*, s. 124.

muteber âlimlerden Hasan Basrî (ö. 110/728) ve Atâ (114/712) «kıyâmet» demişlerdir. Ehli Sünnet bu aykırı görünen görüşü «geçmişte vâki' olanın gelecekte de vukûunun olabileceği»⁷⁷ şeklinde uzlaştırmıştır.

Kâdî Abdülcebbâr, bu yorumlar içinde «ayın kıyâmet gününde bölüneceği» te'vîlini kabul etmemiştir. O, Hz. Peygamber zamanında ayın ikiye bölündüğü görüşünü tercih etmiştir. Müellif, Kamer Sûresi ilk beş âyeti sibâk ve siyâklarına göre açıklamış, görüşüne delil edinmiştir.

I. Kamer Sûresindeki Ayın Parçalanması Âyetlerinde Siyâk ve Sibâk Uyumuna Hakkında Kâdî Abdülcebbâr'ın Te'vîli

Kâdî Abdülcebbâr, ayın ikiye bölünmediği görüşünde olanların görüşlerinde isâbetli olmadığını Kamer Sûresi'ndeki ilgili âyetlerinin bir insicâm içinde olmasını delil getirerek îzâh etmektedir.

Kâdî Abdülcebbâr, ayın bölünmesi mûcizesini reddetmiş olanların nazâr ve istidlâlden kaçınarak âyeti anlamaktan uzak kaldığını söylemektedir. Müellif, bu sebeple Allah Teâlâ'nın âyetinden gereken şeyi anlamaktan kaçınan herkesin cehâlet içinde olduğunu dile getirmektedir. Nazzâm da, ayın bölünmesinin kıyâmette meydana geleceğini savunanlardan biridir. Kâdî Abdülcebbâr, ayın bölünmesini kabullenmeyenleri eleştirisinden dolayı Mu'tezile içinde Nazzâm'dan dolayı da kendisinin eleştirileceğini ileri sürmektedir. Bu sebeple ona, "Nazzâm ayın bölünmesini kıyâmet gününde olacak diye kabul ettikten sonra siz niçin ona muhâlefet ediyorsunuz?" diye sorulduğunda Kâdî Abdülcebbâr, "biz onun nazâr ve istidlâlde uzak durduğunu söyleriz" cevabını vermiştir.⁷⁸

Kamer Sûresi 1-5. âyetlerin siyâk ve sibâkına gelince, 'Kiyâmet yaklaştı ve ay yarıldı, Onlar bir mûcize görürlerse hemen yüz çevirirler: Eskiden beri devam ede gelen bir büyüdür, derler. Yalanlarlar da kendi heveslerine uyarlar. Ama her işin karar kılacağı bir sonucu vardır, And olsun ki, onları bu hâllerinden vazgeçirecek nice haberler gelmiştir, Bu haberlerin her birinde üstün hikmet vardır; ama uyarmalar fayda vermiyor, Öyleyse onlardan yüz çevir; çağırın, görülmemiş ve tanınmamış bir şeye çağırıldığı gün.'⁷⁹ Kâdî Abdülcebbâr bu âyetlerde Allah Teâlâ'nın (إقتربت الساعة) 'Saat yaklaştı' diye nasıl ifâde kullandığına bakmak lüzûmunu söyler. Çünkü dilbilgisi ve fiilin zamanı ile ilgili kurallar çerçevesinde düşünüldüğünde Allah Teâla meydana gelmiş ve geçmiş bir işten haber vermektedir.⁸⁰

⁷⁷ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, VII, 4627.

⁷⁸ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilî'n-Nübüve*, I, s. 56.

⁷⁹ Kamer 54/1-5.

⁸⁰ Zeccâc, Kamer Sûresi ilk beş âyetin kıyâmetin yaklaştığına delil olduğunu Süleyman b. Harb'in hadîs rivâyeti esnasında Hüzeyfe'nin Medâin hutbesinde okuyarak belirttiğini yazmaktadır. Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve Irâbühü*, V, 84; Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilî'n-Nübüve*, s. 56.

Söz dizimine göre Allah Teâla: (إِنْشِقَاقِ الْقَمَرِ) 'Ay bölündü' anlamında geçmişte olan uygulanan ve geçen bir fiilden söz etmiştir. Geçmişe dilbilgisi kuralı gereği mâzî dizimi yapılmıştır. Eğer Kâdî Abdülcebbar'ın dediğine göre, ayın bölünmediğini iddiâ edenlerin dediği gibi "kıyâmet" kastedilmiş olsaydı, (إِقْتَرَبَتْ وَإِنْشِقَاقِ الْقَمَرِ) 'Kıyâmetin ve ayın bölünmesi yaklaştı' şeklinde mâzî yerine (إِنْشِقَاقِ) "bölünecek" mastarı veya (سَيَنْشِقُ الْقَمَرِ) 'ay bölünecek' diye gelecek zaman edatıyla denirdi. Böyle bir ifâde seçilmeyip (وَأَنْشَقَ الْقَمَرِ) mâzî kipiyle ve ay bölündü' denilmiştir. Aradaki vav harfi ile bu durumda meydana gelen ve oluşan iki şeyden bahsedildiği anlaşılır. Zemaşerî'nin bu âyeti aynı şekilde te'vil yaptığı müfessirlerden bahsedilirken daha önce ifâde edilmiştir.⁸¹

Kamer Sûresi ikinci âyetinde, birinci âyetin meydana geldiğine dâir delâlet vardır. Allah Teâla söz gelişine göre: (وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا اسِحْرٌ مُّسْتَمَرٌّ), 'Onlar bir mûcize görürlerse hemen yüz çevirirler ve: Eskiden beri devam ede gelen bir büyüdür, derler' âyetini takip ettirmiştir. Kâdî Abdülcebbar'ın te'vilinde bu âyet, ispatı yapılmış bir hücceti ve görünen bir mûcize olduğunu haber vermiştir. Yine siyâk kâidesine göre dördüncü âyette söz, (وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حَكِيمَةٌ) (بالغة فما تغني النذر) "Ant olsun onları bu hâllerinden geçirecek nice haberler gelmiştir. Bu haberlerin her birinde üstün hikmet vardır, ama uyarılar fayda vermiyor" diye "azar" ve "kızma" anlamlı gelmiştir. Kâdî Abdülcebbar'a göre bu ifâdeler olmayan ve meydana gelmeyen şeyler için söylenmez. Azar ve darılma, önceden meydana gelen fakat beğenilmeyen bir iş için düşünülür. Kâdî Abdülcebbar nazarında, ayın ikiye bölünmesi meydana gelmemiş olay olsa böyle bir ifâdenin gelmesi câiz olmaz.⁸²

Kâdî Abdülcebbar, Kamer Sûresi ilgili âyetleri siyâk ve sibâk delilleriyle ortaya koyduktan sonra 'ilim sahibi herkes ayın bölünmediğini iddiâ edenlerin bu konuda yanıldığını anlar' demiştir. Kâdî Abdülcebbar, kendince ayın ikiye bölündüğünü ispatta başarıya ulaşmış kabul eder. Delillerinin iknâ edici olduğundan mutmaindir. Bundan sonra o, mûcizenin 'herkese açık olması' şartını ileri sürerek görüşlerini ortaya koyar.

2. Mûcizenin Herkese Hitap Etmesi Şartına Kâdî Abdülcebbar'ın Cevabı

Ayın ikiye bölünmesi mûcizesini kabul etmeyenler, şu soruları yöneltiyorlar: Herkes niçin bu mûcizeyi müşahede etmiyor? Herkesin mûcizeyi görmüş olması lazım değil midir? İnsanlara ayın bölünmesi ile ilgili randevu verilmeli değil miydi? Akşamleyin bir olay olacak diye haberleri olup da insanların bakmaları gerekmez miydi?

⁸¹ Zemaşerî, Keşşâf, c. 5, s. 653; Kâdî Abdülcebbar, Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe, I, 56-57.

⁸² Kâdî Abdülcebbar, Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe, I, 56-57.

Bu sorulardan birincisine cevapta Kâdî Abdülcebbar, herkesin mûcizeyi müşâhede etmesi gerekmediğini söylemektedir. Rivâyetlerde açıkça beyan olduğu gibi sahâbeden ve müşriklerden bir grubun ayın bölünmesinde hazır oldukları bilinmektedir. Müfessirler de bu görüşe tâbi olmuşlardır. Şu kadar var ki o esnada gökyüzüne bakanların olaya şahit oldukları da rivâyetler arasında vardır. Kâdî Abdülcebbar'ın dediği gibi kimseye haber de verilmemiştir. Sadece Peygamber'den nübüvvetine delâlet edecek bir mûcize istenilmiş, isteğe cevap olarak hazır olanlara yönelik Allah Teâlâ tarafından mûcize gösterilmiştir. Bu durumda tâbîdir ki herkesin bakması mümkün olmamaktadır. Kâdî Abdülcebbar, ayın bölünmesinin Peygamber hayatta iken meydana gelmediğini, kıyâmette meydana geleceğini ve '*olsaydı herkes görmesi gerekirdi*' şeklindeki itirazlarına ayın bölünmesini kabul edenlerin bu konuda müttetik olduklarını '*insan ziyadesiyle bilir ki ay tutulduğu zaman insanlar uykularından dolayı onu göremezler, az bir grup veya sayılı kimse görür*' cümleleriyle cevap vermektedir. Çünkü ayın yarılmasını isteyenler onun yarılma ve bitişmesini o vakitte görmüşlerdir. Ondan sonra diğer insanların görmesi ve haberdâr olması imkânı yok denilmektedir.⁸³

Kâdî Abdülcebbar, ayın ikiye bölünmesinin her yerde herkes tarafından görülmesinin zararlı olacağını belirtmiştir. Bu sebeple ona göre, Allah Teâlâ'nın ayın ikiye bölünmesini isteyen topluluğun dışında kullarının maslahatı için ayın ikiye bölünmesi mûcizesini engellemesi câiz görülmektedir. Çünkü Âlûsî'nin de kabul ettiği görüşe⁸⁴ göre ayın ikiye ayrıldığı vakitte yalancı ve hilekârlardan kim görürse '*bu ayın bölünüşü bana şahâdet ediyor, benim sadâkatimi doğruluyor*' diye iddiâda bulunabilir denilmektedir. Ayın bölünmesi mûcizesi doğrudan onun bölünmesini isteyen kimseleri ilgilendirmiş olmaktadır.⁸⁵ Bu açıdan düşünüldüğünde ayın bölünmediğini düşünenlerin görüşlerinin uygun olmadığı sonucuna varılmakta ve iddiaları da inandırıcı olmamaktadır.

Sonuçta Kâdî Abdülcebbar, ayın ikiye bölündüğünü, herkesin görmesi ve herkese haber verilmesi gerektiği yönündeki itirazlar açısından da bakıldığında bölünmenin dünyada gerçekleştiği, ondan şüphe eden kimsenin mâzeret beyan etme ihtimalinin ise olmadığını söylemektedir.⁸⁶

⁸³ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 57-58; Ebûbekir b. Meymûn, *Şerhu'l-İrşâd li'l-Cüveynî*, s. 594.

⁸⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Medîni*, XXVII, 76.

⁸⁵ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 57.

⁸⁶ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 58.

3. Kâdî Abdülcebbâr'a Göre Ayın Bölünmesinde İcmânın Varlığı ve Tevâtür Haber Olması

Kâdî Abdülcebbâr ayın bölünmesi üzerinde icmâ olduğu ve tevâtür derecesine ulaşan haberlerden olduğu konusunda deliller ortaya koymaktadır.

Ona göre, ayın ikiye bölünmesinin önceden meydana gelmiş bir mucize olduğunun delillerinden biri, sahâbenin Peygamber'den sonra kendi aralarında bu mucizeyi görüşüp tartışmış olmalarıdır. Onlardan hiçbirinin bu olay hakkında şüphesi, kaygısı ve reddi vâkî olmamıştır. Tam tersine onların aralarında ayın bölünmesinin meydana geldiği hakkında icmâ oluşmuştur.⁸⁷

Ayın ikiye bölünme mucizesine Abdullah b. Mesûd (ö. 32/653), Ali b. Ebi Talip (ö. 40/661), İbn Abbas (ö. 68/687), Cübeyr b. Mütim, İbn Ömer (ö. 72/692), Enes b. Malik (ö. 90/709) gibi sahâbeden bir çoğu şahit olmuşlardır.⁸⁸ Huzeyfe, insanlara Medâin'de kıyâmetin yaklaştığı ve ayın bölündüğünü haber vererek hutbe okumuştur. Bu isimler ayın ikiye bölündüğünü bizâtihi zikretmişlerdir. Hatta Kâdî Abdülcebbâr'ın naklettiğine göre onlar müzâkerelerinde beş şey; Rûm (Bizans'a karşı galibiyet), kamer (ayın ikiye bölünmesi), duhân (müsrıkların kıtlıktan gökyüzünü dumanlı görmesi), batşe (Bedir'de şiddetli katil) ve lizâm (Bedir'de ölümlerin bağlanması) gelip geçti demişlerdir. Görüldüğü gibi bunlardan biri de ayın ikiye bölünmesidir. Ashap bu konuda kendi arasında görüş alışverişinde bulunmuş olduğuna göre, akîf hüccet olarak, kendisine davet ulaşmış olan her kimsenin ayın ikiye bölünüşünü kabul etmesi lazımdır, denilmiştir. Ayın ikiye bölünmesini kabul için Kâdî Abdülcebbâr, Müslüman olması veya olmamasının şart olmadığını savunmaktadır. Kâdî Abdülcebbâr, bu konuda bu kadar bir açıklamanın bile yeterli olduğunu belirtmektedir.⁸⁹

Kâdî Abdülcebbâr'ın getirdiği delillerden bir diğeri de akıllı bir kimsenin bu hâdiseyi meydana getiren kimseyle karşılaşp onu görenlerin huzurunda hakkında kendi şahâdeti ve bilgisi varken yalanlaması ve reddetmesinin câiz olmayacağıdır. Kâdî Abdülcebbâr, sahâbelerin, ay ikiye bölünmedi ise meydana gelmediğini söylememeleri de câiz olmaz, demektedir.⁹⁰ En azından onlar "böyle bir şey olmadı" demeleri gerekirdi.

Ayrıca müellife göre salât ehli dediği seçkin sahâbelerden bir grubun icmâsının oluştuğunu da söylemek gerekmektedir.⁹¹ Âlûsî'nin nakline göre İbn Sübkî (ö. 771/1369), ayın ikiye bölünme mucizesinin mütevâtir olduğunu kabul

⁸⁷ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 59

⁸⁸ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 59; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 4622.

⁸⁹ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 59; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VIII, 88.

⁹⁰ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 59.

⁹¹ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*, I, 59.

etmektedir.⁹² Şu kadar var ki onu kabul etmeme hâlinde herhangi bir kimsenin küfrü gerekmez. İbn Âşûr da *Şerhu'l-Mevâkıf*'taki gibi bu olayla ilgili mütevâtir hükmünün meşhûr olmasıyla bağıntı kurmuştur.⁹³ Bazı haberi vâhidler vardır ki içerdiği şey konusunda yalan üzere insanların birleşmeleri ve ondan yarar edinmeleri düşünülmez. Ayın bölünmesi, haberi vâhidin yalan üzerinde birleşmesi imkânsız olan mütevâtir haber kategorisinde değerlendirilir. O, zamanın insanları için zarurî bilgi olmuş ve kabûlünü gerektirmiştir.⁹⁴ Bütün insanların ondan yararlanmaları zorunlu değildir.

İbn Mesûd'a dayandırılan bir rivâyette ayın iki kere bölündüğü anlaşılmıştır. Fakat bu anlamda icmâ oluşmamıştır. Âlûsî, İbn Hâcer'den (ö. 852/1449) naklederek; bunun ancak görme sayısı ile ilgili olduğunu anlamak gerekir demiştir. Ayın ikiye bölünme haberinin tevâtür derecesinde olmadığı da nakledilmektedir.⁹⁵ Fakat, Âcî, Kamer Sûresi'nin (إقتربت الساعة وانشق القمر) '*Kıyâmet yaklaştı ve ay bölündü*' âyetinin ayın ikiye bölünmesinin delilidir görüşünü kabul ederek⁹⁶ Kâdî Abdülcebbâr'la aynı görüş noktasında bulunmaktadır.

Kâdî Abdülcebbâr, sahâbe ve bu kadar delilden sonra onlara muhâlif olanların bu konuda getirdiklerine itibar olunmaz⁹⁷ diyerek icmâ kavramını kullanmak suretiyle ayın dünyada Peygamber hayattayken meydana geldiğinde karar kılmaktadır. O, görüşlerine destek olacak lokal anlamda bir icmâ tanımını getirmiştir.

4. Ayın İkiye Bölünmesinin Haber Değeri Açısından İzâhı

Kâdî Abdülcebbâr'a göre, Allah Teâlâ'nın cezâ veya mükâfât vermesi için kulun amelinin oluşması veya kudretinin yeteceği şeyle mükellef kılınması gerekmektedir.

Kâdî Abdülcebbâr'ın mûcizenin muhataplarına delil olması için getirdiği bir örneğe göre Peygamber, insanların huzuruna çıkar, onlara derki '*Ben Allah Teâlâ'nın elçisiyim. Bununla ilgili şimdi size sizin yapmaktan âciz olduğunuz bir şeyi Allah Teâlâ bende açığa çıkaracak*' der, o anda Peygamber Allah Teâlâ'dan istekte bulunur '*Ya Rabb! Benim senin tarafından elçi gönderildiğime dair insanlara mûcize halk et*' der. O anda söylenenlere göre mûcize zâhir olursa oradaki kimselere

⁹² Âlûsî, *Rûhu'l-Medîni*, XXVII, 77.

⁹³ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXVII, 168.

⁹⁴ Neseî, *Tebîratü'l-Edille*, I, 491-492.

⁹⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Medîni*, XXVII, 74.

⁹⁶ Âcî, *Adududdîn, Mevâkıf*, s. 356.

⁹⁷ Kâdî Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 58.

'evet sen benim elçimsin' mesâbesinde kabul olmuştur. Orada hazır bulunan kimselerin akli zorunluluk olarak buna îmân etmeleri gerekir.⁹⁸

Günlük olaylara uyan bir örnekte ise bir devlet başkanının köşkünün önünde bir ağaç bulunmaktadır. Halk ve devlet başkanının sözcüsü, devlet başkanından başka hiç kimsenin o ağacı hareket ettiremediğini bilmektedir. Bir gün devlet sözcüsü, halkın huzuruna çıkar, devlet başkanının emir ve yasaklarını duyurur. Fakat halktan hiçbiri devlet sözcüsüne aldınış etmez. Halk onu yalanlar. Bunun üzerine devlet sözcüsü olan şahıs, devlet başkanının duyacağı bir sesle 'Ey devlet başkanım ben sizin emrinizi aktardım onlar, sizin sözcünüz olmamı reddettiler, sizin sözcünüz olduğum hakkında köşkünüz önündeki ağacı hareket ettirseniz benim sizin sözcünüz olduğum anlaşılacaktır' der. Devlet başkanı bu istek üzerine halkın gördüğü köşkün önündeki ağacı hareket ettirir. Her ne kadar halk devlet başkanının sesini işitmemiş olsa da işitmiş gibidir. Onlara devlet başkanı 'size gönderdiğim şahıs benim doğru sözlü sözcümdür' demiş hükmündedir.⁹⁹ Bu örnek bağlamında 'Kulumuza indirdiğimiz Kuran'dan şüphe ediyorsanız, siz de onun benzeri bir sûre meydana getirin'¹⁰⁰ âyetinin mûcize değeri ne ise kendi zamanına göre ayın ikiye bölünmesini isteyenler katında değeri de aynıdır. Ayın ikiye bölünmesi anında insanların âciz kalıp Peygamber'i kabul veya inkâra mecbur kaldıkları konusu, bugün Kur'ân'daki gibi bir âyet ve bir sûre getirme meydan okumasına cevapsız kalınması gibidir.¹⁰¹

Bu esaslardan hareketle Kâdî Abdülcebbar, yine kıyâmet gününde veya kıyâmetin vukûu anında meydana gelecek bir şeyden dolayı mükellefler sorumlu tutulmaz, azarlanmaz ve onlara danılma uygun olmaz fikrini bu aşamada yineler. Ona göre ayın ikiye bölünmesi olmamış olsaydı Kamer sûresinde kulların nazâr ve teemmül terkinden dolayı kimse o zaman azarlanmazdı demektedir. Teklif o zaman zâil olur, kalkar.¹⁰² Kâdî Abdülcebbar ayın ikiye bölünmesini görenler ve tafsîlâtını bilmeyen kimseler için de mûcize hükmündedir der.¹⁰³ Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942) tefsîrinde ayın ikiye bölünme mûcizesinin Kâdî Abdülcebbar'ın görüşlerine benzer meşhur derecesinde tevatür haber olarak klasik kaynaklardan nakletmiştir. Meşhur oluşunu bir çok sahâbe rivâyetiyle ilişkilendirmiştir. Bu sahabeler, Hz. Ali, İbn Mesûd, İbn Abbâs, Huzeyfe, Enes, Cübeyr, İbn Mut'im, İbn Ömer'dir. İbn Abbâs ve Enes mûcizeye şahit olmamışlar ama rivâyetleri sahih olduğu bilinmektedir.¹⁰⁴ Eğer mûcize ile, ashâbı iknâda yeterli

⁹⁸ Bkz. Kâdî Abdülcebbar, Muğnî, XV, 168-169; Cüveynî, el-Akîdetü'n-Nizâmiye, s. 68.

⁹⁹ Bkz. Kâdî Abdülcebbar, Muğnî, XV, 168-169; Neseî, Tebsiratü'l-Edille, I, 470-471.

¹⁰⁰ Bakara 2/23.

¹⁰¹ Bülkînî, Menhecü'l-Asleyn el-Kismü'l-Has fi Usûlî'd-Dîn, s. 40-41.

¹⁰² Kâdî Abdülcebbar, Tesbîtü Delâilü'n-Nübüve, I, s. 57.

¹⁰³ Kâdî Abdülcebbar, Muğnî, XV, 215.

¹⁰⁴ Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, VII, 4622.

olmasaydı, aşıpta şüphe hasıl olur, Peygamber'in haberleri kendileri ve sonraki-ler için haber değeri taşımazdı.¹⁰⁵

Nazzâm gibi ayın bölünmesini kabul etmeyenlerin Kâdfi Abdülcebbâr'a so-rularından bazıları: Reddi için iddiâ ettiğiniz ayın ikiye bölündüğü bilgisi size nere-den ulaştı? Bunu zarûretle mi yoksa delâletle mi biliyorsunuz? Nazzâm ayın ikiye bölünmesinde şüphe etmiş değil mi? Hem de bu konuda sizin görüşünüze göre eğer ay ikiye bölündü ve doğu batı halkı bunu müşâhede yoluyla bildi ise, sizin kelâmınız Nazzâm, ayın bölünmesi, kıyâmet vaktinde olacak, o kıyâmet şartlarındandır demedi mi? Onun kavlini neyle reddediyorsunuz? Eğer galat ise nasıl açık-lıyorsunuz? şeklindedir. Buna göre Kâdfi Abdülcebbâr, ayın ikiye bölünmesi mûci-zesinin aklın burhaniyla zarûret yolu ile bilinemeyeceğini kabul etmektedir. Fakat istidlâl yoluyla bölünmenin bilinebileceğini ifâde etmektedir. Müellif bu sorulara cevâbında istidlâl yapmakla beraber istidlâllerinde hata yapanların bulunabileceğini söyleyen Kâdfi Abdülcebbâr Nazzâm ve benzerlerinin istidlâllerinde kusurlu olduklarını iddiâ etmektedir.¹⁰⁶

Kâdfi Abdülcebbâr'ın aktardığına göre, Nazzâm'a karşın Ebû Hâşim (ö. 321/933), kim ayın bölünüşünü müşâhede etmişse onun için zarûret yoluyla ilim hâsıl olmuştur, gâip hakkındaki haberlere tâbi olmak da mûcizedir demiştir.¹⁰⁷ Bu hükme göre Ebu Hâşim'in onunla aynı görüşte olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Kâdfi Abdülcebbâr, inşikâk-ı kamerin mûcize yolu ile nübüv-vete delâleti, Peygamber'in bununla Müslüman ve müşriklere delil getirmesidir, der. Ardından Peygamber'in Kamer Sûresi'nden (إقتربت الساعة) 'Saat yaklaştı' âyetini onlara okumasıdır.¹⁰⁸ Bu okumayı ise Beyazî'den (ö. 1098/1687) naklen beşyüz sahâbenin gördüğü ve tevâtüren geldiği söylenilmektedir.¹⁰⁹

Sonuç

Kelâmcıların tasnifine göre, ayın ikiye bölünmesi Peygamber'in hissî mûci-zelerindedir. Hissî mûcizeler, duyu organlarıyla müşâhede edilmekte olup şahit olan kimseler katında ilim değeri taşımaktadır.

Kâdfi Abdülcebbâr, Peygamber hayattayken ayın ikiye bölündüğünü kabul etmektedir. O, ayın dünyada ikiye bölünmesinin gerçekleşmediğini iddiâ edenle-rin delillerinin sağlam temellere dayanmadığını ifâde etmiştir. Ona göre, ayın ikiye bölündüğü Kitap ve sünnetle sâbittir. Kur'ân'ı Kerim'de Kamer Sûresi'nin ilk beş âyetinin ayın ikiye bölünmesi mûcizesine delâlet ettiğini savunmuştur. Kâdfi

¹⁰⁵ Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmiye*, s. 75.

¹⁰⁶ Kâdfi Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 55.

¹⁰⁷ Kâdfi Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 210.

¹⁰⁸ Kâdfi Abdülcebbâr, *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüwe*, I, 56.

¹⁰⁹ Akbulut, *Nübüvet Meselesi Üzerine*, s. 26.

Abdülcebbâr, Kamer Sûresi'ndeki ayın bölünmesiyle ilgili mâzî zaman kipinin gelecek zaman ifâde ettiğini savunanların sahâbenin kavlini göz ardı ettiklerini ve âyetlerin siyâk ve sibâkına dâir nazâr ve istidlâlde bulunsalar da hata ve kusur içinde olduklarını dile getirmiştir. Kamer Sûresi'nin dördüncü âyetinin azar ve danılma içerdiğini belirten Kâdî Abdülcebbâr, olmayan ve işlenmeyen bir durumdan dolayı bu ifâdelerin âyette yer almasının imkânsız olduğunu söylemiştir. Peygamber'in sahâbe ve müşriklerin toplu hâlde buldukları bir ortamda ayın ikiye bölünmesinden sonra Kamer Sûresi'ni onlara okuması, bu sûrenin ayın bölünmesine delâleti anlamındadır. Sahâbenin seçkinlerinden Hz. Ali, İbn Mesûd, İbn Abbâs, Huzeyfe, Enes, Cübeyr, İbn Mut'im, İbn Ömer'in ayın ikiye bölünmesine şâhit olduklarını belirtmeleri Kâdî Abdülcebbâr'a göre sahâbenin bu konuda icmâsının varlığının işâretidir. Dolayısıyla inşikâk-ı kamer, icmâ ile de sâbit olmuştur. Kâdî Abdülcebbâr ayın ikiye bölünmesini kabul etmeyenler hakkında inkâr ve îmân açısından bir vasıflandırma yapmamıştır. Fakat şiddetle eleştirmiştir.

Kâdî Abdülcebbâr, hissî mûcizelerden ayın ikiye bölünüşünü kabul etmiştir. Bağdâdî, Cüveynî ve Neseî de benzer görüşü savunmuşlardır. Fakat Nazzâm gibi bazı Mu'tezile kelâmcıları ayın ikiye ayrılmasını âhad haber kabul ederek tümüyle reddetmişlerdir.

Kaynakça

Ahmet Mesîr, Muhammed Seyyid, *en-Nübüwetü'l-Muhammediye Delâilühâ ve Hasâisuhâ*, Dâru'l-İtisâm, Kâhire, 2002.

Âlûsî (ö. 1270/1853), Şihâbü'd-Dîn es-Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-XXX, İhya'ü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Akbulut, Ahmet, *Nübüwet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara, 1992.

Azimli, Mehmet, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 2, Sayı 3, (Ocak-Haziran 2009), ss. 95 – 109.

Bâkîllânî (ö. 403/1013), Ebû Bekir b. Et-Tayyib, *İnsâf fi mâ Yecibü İtikâdehü ve mâ lâ Yecüzü'l-Cehle bih*, thk. Muhammed Zâhid Kevserî, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, yy, 2000.

-----, Ebû Bekir b. Et-Tayyib, *İntisâr Li'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İsamü'l-Kuzâd, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2001.

Bağdâdî(ö. 469/1076), Ebû Mansûr Abdulkâhir, *el-Milel ve'n-Nihâl*, thk. Elbir Nasri Nâdir, Dâru'l-Meşrik, Beyrut, 1986.

-----, Ebû Mansûr Abdulkâhir, *Fark Beyne'l-Firâk*, thr. Muhammed Osman, Mektebetü İbn Sinâ, Kâhire, ts.

Beydâvî (ö. 685/1286), Kâdî Nasîrü'd-Dîn, *Tavdlü'l-Envar fi Metalii'l-Enzâr*, thk. Abbas Süleyman, Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, Kâhire, 1991.

Beyhakî (ö. 458/1065), Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüwe*, thk. Abdulmutî Kalacî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1988.

Bulut, Halil İbrahim, "Ehli Sünnet ve Mûtezile'ye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu", *Dergi adı y.*, yy. ts., s. 55-76.

Bülkînî (ö. 805/1402), Ebû Hafs Ömer b. Rislan, *Menhecü'l-Asleyn el-Kismü'l-Has fi Usûli'd-Dîn*, thk. Celal Ali Cühânî, yy, ts.

Cevherî (ö. 393/1002), İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-Lügâti ve Sıhahü'l-Arabiyye*, I-VI, Dâru'l-İlmilî-Melâyîn, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut, 1984.

Cürcânî (ö. 816/1413), Ali b. Muhammed, *Kitâbü't-Tarifât*, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1985.

Cüveynî (ö. 478/1085), İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Meânî Abdü'l-Melik İbn-Abdullah b. Yunus, *el-Akâdetü'n-Nizâmiye*, thr. Muhammed Zâhidü'l-Kevserî, İ-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1992.

Ebûbekir b. Meymûn, *Şerhu'l-İrşâd li'l-Cüveynî*, thk. Ahmet Hicâzî Ahmet es-Sakâ, Mektebetü'l-Encilü'l-Misriyye, Mısır, 1987.

Ebû Ubeyd (ö. 224/838), Kâsım b. Selâm, *Lügâtü'l-Kabâilî'l-Vârideti fi'l-Kur'âni'l-Ke'rim 'Kamer Sûresi, Müstemir Maddesi'*, thk. Hâlid Hasen Ebû'l-Cûd, yy, ts.

Erkol, Ahmet, "Peygamber'in Mûcizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer (ayın yarılması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme" D.Ü. *İlahiyat Fak. Dergisi*, c. 1, 1999, ss. 261-298.

Gölcük-Toprak, Şerafeddin-Süleyman, *Kelâm*, Tekin Kitâbevi, Konya, 1991.

Halil b. Ahmet (ö. 170/786), Ebû Abdurrahman Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, I-VIII, thk. Mehdî Mahzûmî-İbrahim es-Samarâî, Dâru ve Mektebtü Hilâl, yy, ts.

İbn Aşûr (ö. 1970), Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tunusiyye, Tunus 1984.

İbn Cevzî (ö. 597/1200), Ebu'l-Ferec Cemâlüd-Dîn Abdurrahman b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, I-IX, Mektebetü'l-İslâmî, 3. Baskı, Beyrut, 1984.

İbn Faris (ö. 395/1005), Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga*, I-VI, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, yy, 1979.

İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-LV, thk. Abdullah Ali, Muhammed Ahmed, Hâşim Muhammed, Daru'l-Meânîf, Kâhire, ts.

Îcî (ö. 755/1354), Abdurrahman b. Ahmed, *Mevâkıf*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, ts.

İlhan, Mehmet, "Muhammed Zâhid Kevserî'nin Sah Veliyyullah Ed-Dihlevî'nin Bazı Kelâmî Görüşlerine Tenkidleri", *SDÜ İlahiyât Fakültesi Dergisi*, Sayı 22, Yıl 2009/1, ss. 77-87.

Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025), *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, thr. Abdülkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1996.

-----, *Tesbîtü Delâli'n-Nübüwe*, I-II; thk. Abdülkerim Osman, Darü'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

-----, *Muğnâ en-Nazarü ve Maarif*, thk. İbrahim Medkür-Taha Hüseyin, Kâhire, 1996.

-----, *el-Münye ve'l-Emel*, thk. 'İsâmü'd-Dîn Muhammed Ali, Dâru'l-Marifeti'l-Câmiyye, yy, 1985.

Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025), Ebu Kasım Belhî (ö. 319/931), Hakim Ceşmî (ö. 494/1100), *Fazlu'l-İ'tizal ve Tabekâtü'l-Mu'tezile*, thk. Fuad Seyyid, Dâru't-Tûnusiyeye, yy, ts.

Kâdî İyâd (ö. 544/1149), Ebû'l-Fadl İyâd b. Mûsa b. İyâd, *İkmâlü'l-Mü'lim Bi Fevâidi Müslim*, I-IX, thk. Yahya İsmâil, Dâru'l-Vefâ, yy, 1998.

Kelîb, Abdülmelik Ali, *Alâmatü'n-Nübüwe*, Dâiratü İbn Haldun, İskenderiye, ts.

Mâtürîdî (ö. 333/944), Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vîlâtü Ehlî's-Sünne Tefsîru Mâtürîdî*, I-X, thk. Mecdi Basellum, Dâru'l-Kütüb li'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.

Muhammed Munir, Ahmed Yesir, *en-Nübüwetü'n-Nebeviyye*, Dâru'l-İtisâm, Kâhire, 2002.

Nesefî (ö. 508/1114), Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tebsiratü'l-Edille*, I-II, el-Ma'hedi'l-İlmiyyi'l-Fransî, 1990.

-----, Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Kitâbü't-Temhîd*, thr. Hasan Ahmed, Kâhire, 1986.

Pezdevî, Ebû Yüsr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akâidi Usûlü'd-Dîn*, trc. Şerafeddin Gölcük, Kayihan Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1980.

Taberî (ö. 310/922), Muhammed b. Cerîr, *Câmiul-Beyan fi Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî, Hicr, Kâhire, 2001.

Tahânevî, Muhammed Ali, Mevsûatü Keşşâfi Istilâhâtü'l-Funûni'l-Ulûm, Kuveyt, 1996.

Tirmizî (ö. 279/892), Ebû İsa b. Muhammed b. İsa, *el-Câmiü's-Sahîh*, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Şeriketü Halebî, 1977.

Tunç, Cihat, *Sistemâtik Kelâm*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994.

Uleyvî, İbn Halîfe, *Mûcizatü'n-Nebî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

Yazır (ö. 1942), Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Kitâbevi, İstanbul, ts.

Zebidi (ö. 601/1205), *Tâcü'l-Arûs*, Muhammed Murtaşâ Hüseyinî, thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, Lecnetü't-Türâsi'l-Arabî, I-XL, Kuveyt, 1965.

Zühdfî Carullah (1366/1947), *Mu'tezile*, Ehliyyetü li'n-Neşr ve't-Tevzi', Beyrut 1974.

Zeccâc (ö. 311/923), Ebû İshâk İbrâhim, *Meâni'l-Kur'ân ve Irâbüh*, I-V, thk. Abdülcelîl Abduh, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988.

Zemahşerî (ö. 548/1202), *Keşşaf*, Ebû'l-Kâsım Mahmut b. Ömer, I-VI, thk. Adil Ahmet Abdü'l-Mevcûd-Ali Muhammed Muavvid, Mektebetü'l-Übeykan, Riyâd, 1998.

ÖZET

KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'IN İNŞİKÂK-I KAMER GÖRÜŞÜ

Ayın ikiye bölünme mûcizesi kelâmcılardan Nazzâm (ö. 231/758) tarafından ve Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025) tarafından farklı değerlendirilmiştir.

Ayrıca hadîs ve tefsîrcilerin Kamer Sûresi'ndeki ilgili âyetleri yorumlayış tarzları, bu araştırmada ele alınmıştır. Bu çalışmada Kâdî Abdülcebbâr bağlamında kelâmcılardan Bağdâdî (ö. 469/1076), Cüveynî (ö. 478/1085) ve Nesefî'nin (ö. 508/1114) ayın ikiye bölünme mûcizesinin haber değerine, mûcize çeşitlerini yorumlayışlarına, âhad ve mütevâtir haber değerlendirmelerine yer verilmiştir. Kâdî Abdülcebbâr'ın âhad haberi delil kabul etmesi kritik edilmiştir. Mu'tezile'nin ayın ikiye bölünmesi hâdisesinde farklı görüşlere sahip olduğunun delillerine ulaşılmıştır.

Ayın ikiye bölünmesi, Peygamber dünyada iken meydana gelmiştir diyenler ve kıyâmette vukûa gelecek diyenler; Kamer Sûresi'nden hareketle görüşlerini desteklemekteler, bir kısmıysa sahâbenin rivâyetlerine dayandırmaktalar.

Anahtar Kelimeler: Mûcize, Ayın ikiye bölünmesi, Kâdî Abdülcebbâr, Nazzâm, Mu'tezile.

ABSTRACT

QADI 'ABD AL-JABBAR B. AHMAD'S OPINION OF INSHIQAQ AL-QAMAR (THE MOON'S RENTING IN TWAIN) WHICH IS ONE OF THE SENSATIONAL MIRACLES

The Moon's renting in twain was perceived differently by Nazzâm (d. 231/758) and Qadi 'Abd al-Jabbar (d. 415/1025).

Also hadith specialists and Quran exegetes commented on the related verses in the surah al Qamar differently. In this study, Muslim theologians such as Nasafi, (d. 508/1114), Juvaini (d. 478/1085) and Baghdadî's approaches to the Mutawatir traditions about the Moon's renting in twain miraculously, their comments on the various versions of the miracle, ahaad and Mutawatir traditions are presented. Mu'tazilah attracts attention about that matter with its different views.

About the Moon's renting in twain some say it happened on earth whereas the others it will occur during the doomsday. Both support their approach by considering the sura Qamar while some others additionally mention the sayings of Sahabah.

Keywords: Miracle, the Moon's renting in twain, Qadi 'Abd al-Jabbar, Nazzâm, Mu'tazilah.

الموجز:

تقبّل معجزة إنشقاق القمر قبولاً من قبل القاضي عبد الجبار المتوفي من المتكلمين
ولكن من قبل النظار المتوفي لا تقبل.
زيادة علي ذلك يناقش طراز تاويل المحدثين و المفسرين الآيات المتعلقة
لهذا البحث في سورة القمر.

في هذه المقالة بحثت دلالة إخبار إنشقاق القمر في إطار رأي بغداددي و الجويني و النسفي فيما
يتعلق بالقاضي عبد الجبار، أيضا درست آرائهم في تقسيم المعجزات و الخبر المتواتر و الأحاد. يناقش قبول
القاضي عبد الجبار خبر الواحد في هذه المقالة. أيضا المعتزلة تفرقت في إنشقاق القمر أم في أثناء
القيام؟

ومنهم من يدعون إنشقاق القمر الذي وقع في حياة النبي و سيقع في أثناء القيامة
يسندون دلائلهم إلى الآيات المتعلقة من سورة القمر و بعضهم يسندون إلى روايات الصحابة.

الكلمات المفتاحية: المعجزة، إنشقاق القمر، قاضي عبد الجبار، النظام، المعتزلة

